

บทที่ 1

บทนำ ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมคืออะไร

คำอธิบายอย่างไม่เป็นทางการ

ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเปรียบเสมือนกล่องเครื่องมือที่บรรจุไว้ด้วยเครื่องมือและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่หน่วยงานต้องใช้ในการกำหนดและรักษานโยบายและขั้นตอนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างของเครื่องมือเหล่านี้ได้แก่

- ความรู้และความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และแผนที่จะจัดการกับปัญหา
- บุคลากรทุกระดับขององค์กรที่ผ่านการอบรมและมีความสามารถโดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่อเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน
- ขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ออกแบบให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด โดยมีการปฏิบัติ การสื่อสาร การรายงาน และการบันทึกขั้นตอนของกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ
- การติดตามผลและการบันทึกผลการปฏิบัติในระดับบุคคล ระดับแผนก และระดับปฏิบัติการ
- การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างทันท่วงทีและเหมาะสม โดยมีทั้งการแก้ไขเฉพาะหน้า และการติดตามเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำ
- การสื่อสารทั้งส่งและรับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในแนวตั้งและแนวนอนขององค์กร ระหว่างองค์กร และบุคคลภายนอกองค์กร

นิยามของ ISO 14001 อย่างเป็นทางการ

ส่วนหนึ่งของระบบการจัดการทั้งหมดที่ครอบคลุมโครงสร้างองค์กร การวางแผนงาน หน้าที่รับผิดชอบ การปฏิบัติงาน ขั้นตอน กระบวนการ และทรัพยากรเพื่อการพัฒนา การนำไปปฏิบัติ การบรรลุวัตถุประสงค์ การทบทวน และการรักษานโยบายด้านสิ่งแวดล้อม

เกี่ยวกับองค์การมาตรฐานสากล (ISO)

ISO ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1947 มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ปัจจุบันมีสมาชิก 136 ประเทศ แต่ละประเทศจะมีองค์กรมาตรฐานสากลเป็นผู้แทนของประเทศนั้นๆ มี 91 ประเทศที่เป็นสมาชิกประเภทที่หนึ่ง (full member) 34 ประเทศเป็นสมาชิกประเภทที่สอง (correspondent) และ 11 ประเทศเป็นสมาชิกอีกประเภทที่สาม (subscriber) ประเทศไทย (โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม) และประเทศเวียดนาม (โดย Directorate for Standards and Quality) เป็นสมาชิกประเภทที่หนึ่ง ประเทศกัมพูชา (โดย Industrial Standards Bureau) เป็นสมาชิกประเภทที่สามซึ่งสามารถมีผู้แทนอยู่ใน ISO ได้โดยจะได้รับข่าวสารเกี่ยวกับมาตรฐานตั้งแต่เป็นฉบับร่างแต่ไม่มีสิทธิออกเสียง ส่วน สปป.ลาวยังไม่ได้เป็นสมาชิกของ ISO

วัตถุประสงค์ของ ISO คือ การส่งเสริมมาตรฐานการออกแบบและการปฏิบัติงานทั่วโลก เพื่อให้มีการปรับปรุงด้านความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ซึ่งจะช่วยให้การซื้อขายสินค้าและบริการระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ISO ยังมุ่งที่จะผนึกความร่วมมือในการคิดค้นทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน

ISO มีคณะกรรมการและคณะทำงานด้านต่าง ๆ ประมาณ 3,000 ชุด เพื่อทำงานด้านเทคนิคในการพัฒนามาตรฐานด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม คุณภาพ วิศวกรรมและวัสดุศาสตร์ โทรคมนาคม ก่อสร้าง การขนส่งทางถนน รถไฟ ทางอากาศและทางทะเล ส่วนมาตรฐานทางอิเล็กทรอนิกส์และวิศวกรรมไฟฟ้าจะมี IEC (International Electrotechnical Commission) เป็นผู้พัฒนามาตรฐาน

การพัฒนามาตรฐานกระทำโดยคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญจากประเทศสมาชิก และจะเผยแพร่มาตรฐานฉบับร่างให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น เมื่อสามารถตกลงเห็นชอบร่วมกันได้แล้วก็จะกำหนดเป็นมาตรฐานต่อไป กระบวนการนี้อาจใช้เวลาหลายปี

ISO ไม่ได้มาจากตัวย่อขององค์การมาตรฐานสากล (International Organization for Standardization) แต่มาจากคำในภาษากรีกว่า “isos” แปลว่า “เท่ากัน” (เช่น isobar, isotherm, isosceles, isotope, isometric, isomer) ISO จึงมีความหมายถึง เจตนารมณ์ขององค์การที่ต้องการสร้างมาตรฐานให้เท่าเทียมเหมือนกันทั่วโลก การใช้คำว่า ISO ยังช่วยให้เป็นตัวย่อเดียวกันในทุกประเทศเมื่อแปลเป็นภาษาต่าง ๆ แล้ว

มาตรฐาน ISO

ในปี ค.ศ.2000 ISO ได้พัฒนามาตรฐานมาแล้วรวม 13,000 มาตรฐาน ส่วนมากใช้กับอุตสาหกรรมการผลิต บริการ หรือมาตรฐานที่รู้จักกันแพร่หลายอย่างเช่น

- ความเร็วของฟิล์มถ่ายภาพ (ISO 100, 200, 400)
- ความหนาและขนาดของบัตรโทรศัพท์และบัตรเครดิต
- ขนาดและแบบตู้คอนเทนเนอร์ขนส่งสินค้าทางเรือ รถไฟและรถยนต์
- มาตรฐานเกลียวของตะปูเกลียวและตัวน็อตเพื่อให้ใช้ได้ทั่วโลก
- ขนาดของกระดาษสำนักงาน (เช่น A4, letter, legal)
- ตัวเลข ISBN ที่ปกในของหนังสือเพื่อบอกหัวเรื่องและคำสำคัญของหนังสือ
- การสุ่มตัวอย่างและการวิเคราะห์ทางสิ่งแวดล้อม

นิยามของคำว่ามาตรฐานโดย ISO

ข้อตกลงที่จัดทำเป็นเอกสารประกอบด้วยรายละเอียดข้อกำหนดทางเทคนิค หรือ เกณฑ์อื่นอย่างชัดเจนสำหรับใช้เป็นข้อบังคับ แนวทางปฏิบัติ หรือคำจำกัดความของลักษณะต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันว่าวัสดุ ผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต และบริการจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์

มาตรฐาน ISO 9000 สำหรับระบบคุณภาพที่ออกในปี ค.ศ.1987 และปรับปรุงปี ค.ศ.1994 และ ค.ศ.2000 กับ ISO 14000 สำหรับระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในปี ค.ศ.1996 และปรับปรุงในปี ค.ศ.2001 นับเป็นมาตรฐานสองอย่างที่เกิดแยกไปจากมาตรฐานต่าง ๆ ที่เคยมีมา มาตรฐาน ISO 9000 และ ISO 14000 จะไม่กำหนดเป็นตัวเลขที่เจาะจง

มาตรฐาน ISO 14000

มาตรฐาน ISO14000 ที่เผยแพร่แล้วและที่กำลังร่างอยู่มีจำนวนรวมกันประมาณ 20 มาตรฐานดังสรุปในตารางต่อไปนี้

ISO 14001	ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม — รายละเอียดข้อกำหนดระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม
ISO 14004	ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม — หลักการทั่วไป ระบบ และคำแนะนำด้านเทคนิค
ISO 14010	แนวทางการตรวจประเมิน — หลักการทั่วไปของการตรวจประเมิน
ISO 14011	แนวทางการตรวจประเมิน — ขั้นตอนการตรวจประเมิน-การตรวจประเมินระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม
ISO 14012	แนวทางการตรวจประเมิน — คุณสมบัติของผู้ตรวจประเมิน
ISO 14020-14025	ฉลากเพื่อสิ่งแวดล้อม
ISO 14031	การวัดผลปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม
ISO 14040-14048	การประเมินวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์

ISO 14050 คำศัพท์การจัดการสิ่งแวดล้อม

ISO 14061 ข้อมูลการใช้มาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 และ ISO 14004 สำหรับองค์กรทางด้านป่าไม้

ISO Guide 64 คู่มือการรวมประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในมาตรฐานผลิตภัณฑ์

ISO 14001 มาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

ISO 14001 เป็นมาตรฐานเดียวในหมวดนี้ที่บริษัทจะขอการรับรองได้โดยผ่านการตรวจสอบจากหน่วยงานอิสระที่ได้รับการรับรองแล้วหน่วยงานรับรองมาตรฐานจะต้องมีการรับรองจากองค์กรที่ดูแลด้านมาตรฐานของประเทศ องค์กร International Accreditation Forum (IAF) เป็นผู้ทำหน้าที่เฝ้าระวังการรับรองมาตรฐานเพื่อให้การรับรองนี้ทรงคุณค่าเป็นที่น่าเชื่อถือ เมื่อต้นปี ค.ศ.2001 ได้มีการรับรองมาตรฐาน ISO 14001 ไปแล้วประมาณ 23,000 รายทั่วโลก

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับ ISO 14001

มีความเข้าใจผิดว่าใบรับรองมาตรฐาน ISO14001 นั้นออกให้องค์กร แท้จริงแล้ว ISO ไม่ได้ออกประกาศนียบัตร แต่เป็นการประเมินว่าระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรหนึ่งโดยเทียบกับเกณฑ์หรือเงื่อนไขของมาตรฐาน ISO 14001 ถ้าเข้าตามเกณฑ์ก็อาจจดทะเบียนมาตรฐานนั้นได้ แต่ตัวบริษัทไม่อาจอ้างว่าเป็นบริษัทที่ได้รับรองโดย ISO และการจดทะเบียน ISO 14001 ไม่ได้หมายความว่าผลิตภัณฑ์ของบริษัทนั้นจะไม่มีอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมถึงแม้ว่า ISO ปรารถนาจะให้เป็นอย่างนั้น

ISO 14001 ไม่ใช่มาตรฐานบังคับตามกฎหมาย แต่เป็นการสมัครใจ แม้ว่าบางประเทศกำลังจะออกกฎหมายตามมาตรฐาน ISO ก็ตาม มาตรฐานนี้ไม่ใช่เกณฑ์ที่บอกระดับสูงสุดที่จะยอมให้มีการก่อภาวะมลพิษได้ มาตรฐานนี้จะช่วยส่งเสริมหรือสามารถใช้ร่วมกับกฎหมายควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยพยายามช่วยให้มีการควบคุมตรวจสอบด้วยตัวเองมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงที่ได้ผลสูงเกินกว่ากฎหมายกำหนด การมีใบรับรอง ISO14001 ไม่เป็นเครื่องประกันว่าบริษัทนั้นจะทำตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา เพราะบางครั้งอาจมีเหตุขัดข้องหรือเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของการใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001

ประโยชน์ในระดับปฏิบัติการ

เดิมที่ผู้บริหารบริษัทมักมองว่าการปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นต้นทุนของธุรกิจ แทนที่จะมองว่าเป็นการปรับปรุงการทำงานอย่างถูกต้อง แต่บริษัทที่มีวิสัยทัศน์จะไม่หยุดอยู่เพียงแค่นี้

การปฏิบัติเพียงเพื่อให้ไม่ต้องมีปัญหากับผู้ตรวจสอบ เพราะการทำอย่างนั้นเป็นการตั้งรับและไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งยังเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่ายอีกด้วย ดังนั้น บริษัทที่มองไปข้างหน้าจึงเห็นว่าการใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแบบ ISO 14001 น่าจะช่วยให้บริษัทก้าวไปอีกระดับหนึ่ง ทำให้ประหยัดเงินและทำงานง่ายขึ้น

ISO 14001 เป็นระบบที่ต้องมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง จึงช่วยให้บริษัทรักษา ระดับผลงานที่ดีเอาไว้ได้ ระบบนี้ช่วยลดอุบัติเหตุ ช่วยให้มีการระมัดระวังอย่างดี พนักงานของรัฐและศาลมักพิจารณาบริษัทที่มีการระมัดระวังอย่างดีด้วยความเห็นใจ หากบางครั้งเกิดเหตุที่ทำให้ผลงานต่ำกว่าปกติไปบ้าง

ISO 14001 ยังเป็นระบบบริหารความเสี่ยงอีกด้วย ระบบนี้จะช่วยชี้จุดที่อาจมีความเสี่ยง หรือกิจกรรมหรือเครื่องมือที่อาจมีความเสี่ยง พร้อมทั้งช่วยให้แนวทางการแก้ไขและป้องกัน ทำให้ไม่ต้องคอยบริหารภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้น ๆ อีกต่อไป

ประโยชน์ทางการตลาดและประชาสัมพันธ์

การปฏิบัติตาม ISO 14001 ช่วยให้บริษัทมีชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดีต่อสาธารณชน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ลูกค้า ชุมชนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน บริษัทประกัน เจ้าหนี้ ผู้ถือหุ้นและลูกจ้างล้วนชื่นชมยินดีกับองค์กรที่พยายามรักษาสิ่งแวดล้อมทุกระดับ ISO 14001 ยังเป็นเหมือนหนังสือเดินทางที่บริษัทจะใช้ในการค้าระหว่างประเทศซึ่งยอมเปิดประตูต้อนรับบริษัทที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี เท่ากับช่วยในการขยายตลาดและโอกาสในการลงทุนให้บริษัท

จากการสำรวจการจดทะเบียน ISO 14001 พบว่าข้อได้เปรียบในการแข่งขันและแรงกดดันจากลูกค้าเป็นเหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้บริษัทมาขอจดทะเบียน บริษัทที่ไม่มี ISO 14001 จะเสียเปรียบคู่แข่งที่มี ISO 14001 และบริษัทที่มี ISO 14001 ยังได้ประโยชน์จากการใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

อุปสรรคในการใช้ระบบจัดการสิ่งแวดล้อม ISO14001

ในตอนเริ่มต้นการใช้ ISO 14001 อาจทำให้รู้สึกเหนื่อยและท้อแท้อยู่บ้างเพราะผู้บริหารและพนักงานจะต้องมาวางแผนสำหรับการใช้ ISO 14001 ในขณะที่ต้องทำงานประจำตามปกติอยู่แล้ว บริษัทอาจมีบุคลากรความชำนาญงาน เครื่องมือ เวลาและเงินอยู่จำกัด การสนับสนุนจากผู้บริหารสูงสุดจะช่วยเป็นกำลังใจที่สำคัญ หากผู้บริหารสูงสุดไม่จริงจังหรือเพียงแต่พูดเฉย ๆ แต่ไม่สนับสนุนด้านอื่น ๆ ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการเริ่มต้น ISO 14001 และอาจเจียบหายไปในที่สุด

สรุปประเด็นสำคัญ

- ISO หรือองค์การมาตรฐานสากลทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานทางเทคนิคและระบบการจัดการเพื่อช่วยการค้าระหว่างประเทศ
- ISO ประกอบด้วยองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับมาตรฐานจาก 136 ประเทศ
- อนุกรม ISO 14000 ประกอบด้วยมาตรฐานสำหรับระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม การตรวจประเมินมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์สิ่งแวดล้อม การวัดผลการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม และการประเมินวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์
- ISO 14001 เป็นมาตรฐานแบบสมัครใจที่ให้กรอบแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถให้การรับรองได้โดยผู้รับรองอิสระ
- ประโยชน์จากการจดทะเบียน ISO14001 คือ
 - มีการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมดีขึ้น
 - ประหยัดค่าใช้จ่ายปฏิบัติการ
 - มีสัมพันธภาพที่ดีกับรัฐบาล ลูกค้า เจ้าหนี้ บริษัทประกัน องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
 - ขยายโอกาสทางธุรกิจ การลงทุน และการตลาด
 - มีความชัดเจนในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - มีแรงจูงใจให้พนักงานทุกคนเข้าร่วมจัดการสิ่งแวดล้อม